

Prečo zmiešaný dôchodok prepočítaný na živnostníka na Slovensku vysoko presahuje úroveň porovnateľných krajín

Anna Vladová
Národná banka Slovenska

Z národného účtovníctva zostaveného podľa ESA 2010 vyplýva na slovenské pomery neštandardný jav: príjem prepočítaný na jedného živnostníka na Slovensku vysoko prekračuje priemer okolitých krajín a dosahuje rakúsku úroveň. Článok sa pokúša krok za krokom – podľa postupnosti účtov v národnom účtovníctve – nájsť odpoveď na otázku, odkiaľ pochádza tento nadštandard. V systéme národných účtov je príjem živnostníkov označovaný ako zmiešaný dôchodok. „Zmiešaný“ preto, lebo v prípade samostatne zárobkovo činných osôb ide o odmenu, ktorá spĺňa charakteristiky aj mzdy a súčasne aj zisku z podnikania. Ako ukážeme ďalej, zmiešaný dôchodok obsahuje nielen odmeny živnostníkov, ale mix ďalších odhadovaných finančných a naturálnych príjmov „neživnostníkov“. Preto chceme upriamiť pozornosť aj na to, že zmiešaný dôchodok (najmä v podmienkach slovenskej štatistickej praxe) nie je vhodné vzťahovať iba na živnostníkov, ale na všetky domácnosti.

KOMPLEXNOSŤ NÁRODNÝCH ÚČTOV

O cenové alebo mzdové štatistiky, ktoré sa nás bytostne dotýkajú, je pochopiteľne väčší záujem ako o analýzu národných účtov. Národné účty sa môžu zdať vzdialené bežnému životu, lebo z nadhľadu opisujú celú ekonomiku, a súčasne komplikované vo svojej snahe zachytiť množstvo väzieb medzi ekonomickými subjektmi. Majú byť komplexné a keďže krajiny postupujú podľa rovnakej metodiky, aj medzinárodne porovnateľné.

Článok je zameraný na jeden z národných účtov – na účet domácností a jeho porovnanie s krajinami v regióne. Do sektora domácností patria nielen domácnosti zamestnancov, dôchodcov a príjemcov iných sociálnych dávok a ostatných príjmov, ale aj „vlastníci podnikov nezapísaných v obchodnom registri“ (ďalej používame voľný termín „živnostníci“)¹. Zosumarizovanie príjmov vymenovaných skupín po odpočítaní bežných výdavkov (najmä daní a sociálnych odvodov) dáva obraz o disponibilnom príjme (graf 1), dôležitom indikátore príjmovej kondície sektora domácností, sledovanom medzinárodnými inštitúciami.

NÁRODNÉ ÚČTOVNÍCTVO NEZISŤUJE ZMIEŠANÝ DÔCHODOK Z VÝKAZNÍCTVA

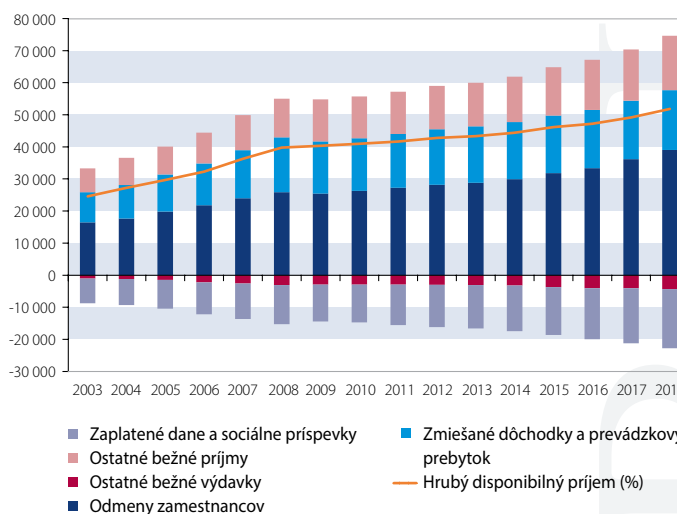
Ďalej sa budeme venovať jednej zložke príjmov – zmiešanému dôchodku, keďže nielen slovenskí analytici si už dlhšie všimajú, že zmiešaný dôchodok prepočítaný na jedného živnostníka na Slovensku vysoko prekračuje hodnoty okolitých krajín (graf 2). Vychádzame z metodiky národného účtovníctva. Komplexnosť meraní v národnom účtovníctve spôsobuje ich oneskorené publiko-

vania a je dôvodom, prečo pracujeme s časovým radom údajov končiacim sa rokom 2017. Koniec časového radu síce naznačuje korekciu príjmov slovenských živnostníkov smerom nadol, ale to iba vyvoláva ďalšie otázky (Prečo prestávajú rásť príjmy práve v čase konjunktúry? Prečo slabnú iba na Slovensku, pričom v ekonomicky porovnateľných krajinách naďalej rastú?)

Zatiaľ čo mzdu zamestnancov možno zistiť zo štatistických výkazov, zmiešaný dôchodok sa nezisťuje zo štatistického ani z daňového výkazníctva. Vypočíta sa ako bilančná položka z postupnosti účtov:

¹ Nejde len o živnostníkov, ale aj o slobodné povolania a samostatne hospodáriacich roľníkov, teda o fyzické osoby – podnikateľov, ktorí podnikajú na základe živnostenského oprávnenia alebo podľa osobitných predpisov alebo vykonávajú poľnohospodársku výrobu a nie sú zapísané v obchodnom registri. Podľa dostupných informácií na stránke ŠÚ SR z tejto celej skupiny tvoria živnostníci viac ako 93 % (vrátane kombinovaných činností živnostníkov plus slobodné povolanie a živnostník plus hospodáriaci roľníci).

Graf 1 Tvorba dôchodkov v sektore domácností (v mil. EUR)

Zdroj: ŠÚ SR.

- **produkcia sektora domácností**

mínus medzispotreba sektora domácností (tovary a služby spotrebované alebo transformované vo výrobnom procese s výnimkou fixných aktív)

rovná sa

- **pridaná hodnota**

mínus mzdy, ktoré domácnosti (najmä živnostníci) zaplatia svojim zamestnancom, mínus dane, ktoré najmä živnostníci zaplatia štátu (po zohľadnení prijatých subvencií), mínus prevádzkový prebytok (nesúvisí so ziskom z podnikania ako pri iných sektoroch, vyplýva z účtovania služieb bývania, ktoré poskytujú vlastníci bytov a domov sami sebe tým, že užívajú svoje vlastníctvo).

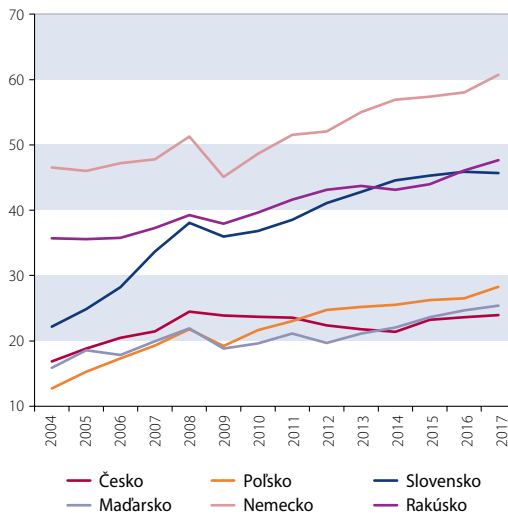
rovná sa

- **zmiešaný dôchodok**

V prvom kroku je na účte produkcie zaznamenaná produkcia a medzispotreba domácností. Produkcia má obsahovať najmä trhovú produkciu živnostníkov, ktorú predávajú iným jednotkám. Podielom živnostníkov na zamestnanosti Slovensko v stredoeurópskom regióne nevyčnieva (graf 3). Relatívnou produkciou domácností však vysoko prevyšuje Česko aj Rakúsko (graf 4). Prvenstvo Poľska v produkcii zodpovedá zastúpeniu živnostníkov v zamestnanosti.

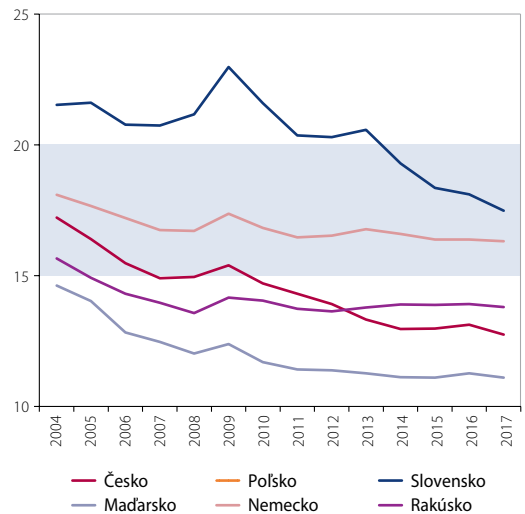
Čiže už na prvom účte v postupnosti – pri vyčíslení produkcie – možno nájsť podstatu „nadštandardu“, ktorý hľadáme. Ešte viac ju zosilní ďalší krok – odpočítanie relatívne nižšej medzispotreby. Tým Slovensku zostane relatívne vyšší objem pridanej hodnoty; od nej sa odvodí objem zmiešaného dôchodku. S relatívnou pridanou hodnotou sa Slovensko (graf 5) dostáva na čelo

Graf 2 Hrubý zmiešaný dôchodok prepočítaný na živnostníka (v tis. EUR)

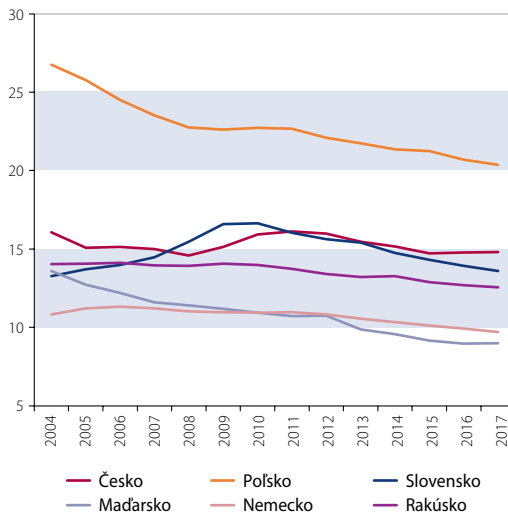
Zdroj: Eurostat.

Graf 4 Podiel sektora domácností na produkcii celej ekonomiky (v %)

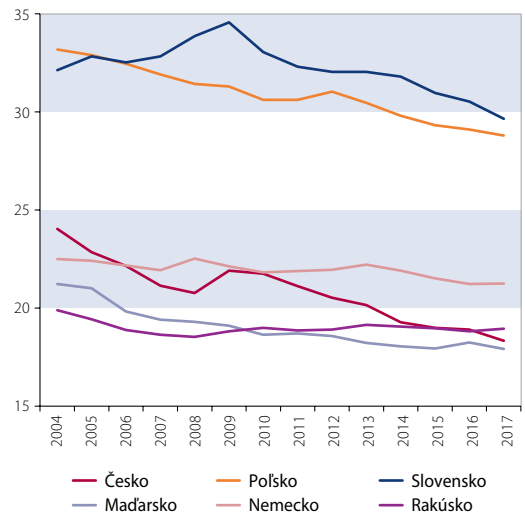
Zdroj: Eurostat.

Graf 3 Podiel živnostníkov na zamestnanosti (v %)

Zdroj: Eurostat.

Graf 5 Podiel sektora domácností na pridanej hodnote celej ekonomiky (v %)

Zdroj: Eurostat.

porovnaných krajín. Predbieha aj Poľsko s jeho vysokou mierou samozamestnávania lebo, v porovnaní s Poľskom, máme v národnom účtovníctve zaúčtovanú nižšiu mieru nákladov (dlhodobý podiel medzis potreby na produkcii – stále hovoríme iba o sektore domácností – na Slovensku je okolo 37 %, v Poľsku 40 %, ale v Česku až 44 %).

ČO JE ZA MASÍVNEJŠOU PRODUKCIOU ŽIVNOSTNÍKOV NA SLOVENSKU?

Nejde len o trhové produkciu živnostníkov, ale aj o šedú ekonomiku, prebytky poľnohospodárskych produktov a produkciu investičného charakteru. Produkcia celého sektora domácností nie je bežne pozorovateľná v eurách a nemá jednoznačný peňažný ekvivalent ako napríklad podnikový sektor (metodika národného účtovníctva ju z tohto dôvodu navrhuje vyjadriť aj nepeňažne, v alternatívne využiteľných hodinách). Iba produkciu časti živnostníkov možno zistiť z výkazov. Slovenská štatistická prax k produkcii živnostníkov (ktorú zistí z doručených výkazov a dopočíta na celý súbor živnostníkov) odhadne objem zatajený pred daňovým orgánom. Ďalej odhadne poľnohospodárske prebytky, ktoré si domácnosti vyprodukovujú na záhradkách, záhumienkoch, v domácich chovoch, ale aj hodnotu zberu lesných plodov.² Prípochíta odhad investičnej produkcie (svojpomocná výstavba domov, prístavieb, garáží, chát, záhradných chatiek)³. Platený personál v domácnostiach nebol obvyklou formou zamestnávania na Slovensku, preto sa doposiaľ nevykazoval.

Na základe regionálneho porovnania predpokladáme, že šedá ekonomika a produkcia na vlastné použitie sú závažnejšími fenoménmi produkcie domácností na Slovensku než v okolitých krajinách. Pokiaľ ide o šedú ekonomiku, uvádzame jej odhad podľa Medzinárodného menového fondu (graf 6). Veľkosť šedej ekonomiky na Slovensku je podľa MMF v nižšom pásme v rámci kra-

jín V4, teda z tohto pohľadu nepredstavuje dôvod na závažnejšie dopočty. Národné účtovníctvo má však vlastnú metodiku odhadu šedej ekonomiky. Preto nemožno vylúčiť, že produkcia domácností na Slovensku vo väčšom rozsahu ako v porovnaných krajinách zachytáva šedú ekonomiku.

Ak je šedá ekonomika a produkcia na vlastné použitie v porovnaní s okolitými krajinami významnejšou zložkou produkcie domácností, potom je aj zdrojom, ktorý pomáha vysvetliť vysoký zmiešaný dôchodok, prepočítaný na jedného živnostníka. Keďže uvedené príjmy využívajú širšie vymedzené domácnosti, nie je vhodné zmiešaný dôchodok vzťahovať len na živnostníkov. Preto pri výpočte priemernej úrovne použijeme adekvátnejší menovateľ – počet obyvateľov. Čo je prekvapujúce, ani rozšírením skupiny prijímateľov zmiešaného dôchodku sa pohľad na umiestnenie Slovenska v rámci porovnaných krajín nemení (graf 7). Zmiešaný dôchodok na obyvateľa na Slovensku je hneď za nemeckou a rakúskou úrovňou.

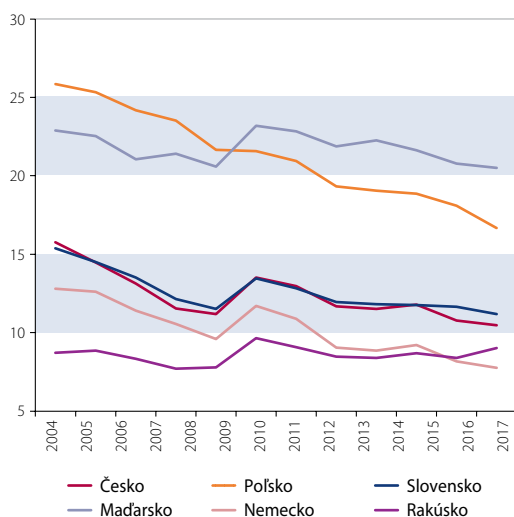
Odpočítateľné položky medzi pridanou hodnotou a zmiešaným dôchodkom neovplyvňujú prvenstvo Slovenska v rámci V4, tu sa im nevenujeme. Zmienime sa len o odhadovanej položke „prevádzkový prebytok“, ktorý je na kvartálnej báze publikovaný spolu so „zmiešanými dôchodkami“ a do publikovania ročných účtov nie je možné odlíšiť ich vývoj. Prevádzkový prebytok je stabilnejšou zložkou (graf 8) s nižšou váhou. Zmiešaný dôchodok je viac ako štyrikrát objemnejší ako prevádzkový prebytok.

ZOPÁR KONZEKVENCÍ

Naznačený postup výpočtu zmiešaného dôchodku vznikol ako výsledok produkčného procesu, kde domácnosti vystupovali ako producenti. V účtovníctve má každá strana svoju protistranu. Tou je účet disponibilného príjmu, na ktorom domácnosti sú príjemcami dôchodkov z práce,

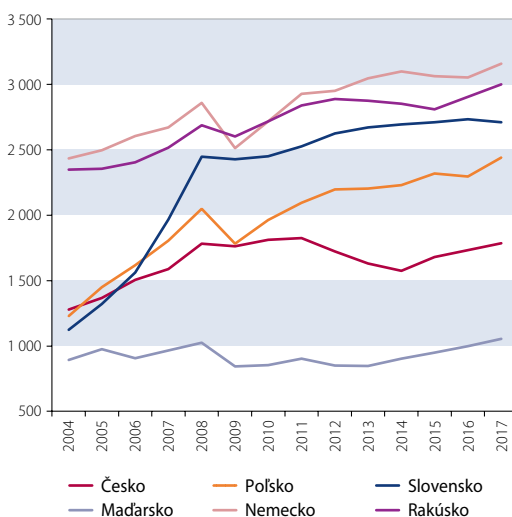
- 2 Štatistika poľnohospodárstva poskytovala na tento účel údaje o farmách, rozlohe záhradiek, počte drobných chovateľov, záhradkárov a cenách mlieka, mäsa, vajec, ovocia, zeleniny a pod. Kvalifikované odhady množstva lesných plodov a ich výkupných cien pochádzali z príslušného výskumného ústavu.
- 3 Na odhady slúžili výkazy, ktoré predkladajú obce. Ocenenie vychádzalo zo štatistik NBS a z prieskumov realitných kancelárií.

Graf 6 Veľkosť šedej ekonomiky (v % HDP)

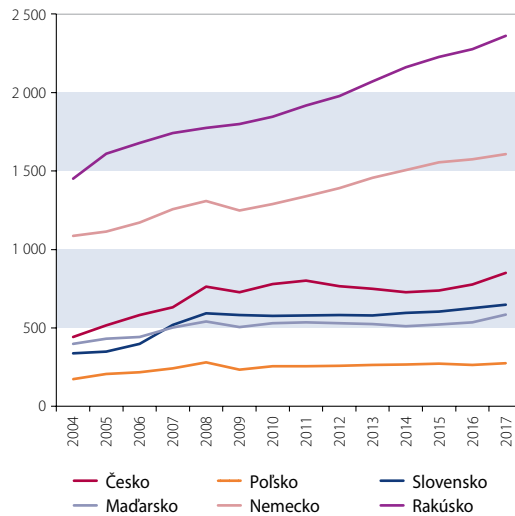

Zdroj: MMF.

Graf 7 Hrubý zmiešaný dôchodok na obyvateľa (v EUR)

Zdroj: Eurostat.

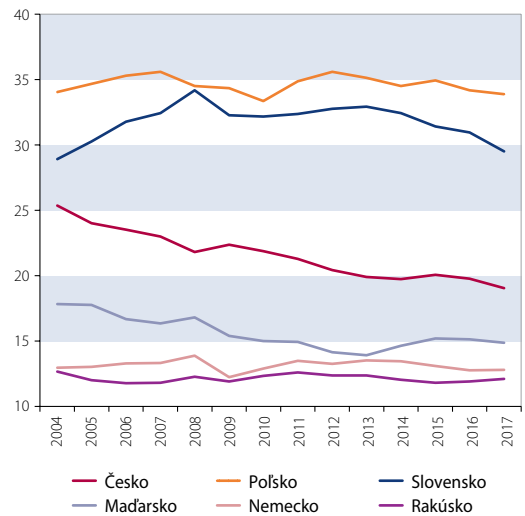
Graf 8 Hrubý prevádzkový prebytok na obyvateľa (v EUR)

Zdroj: Eurostat.

živností, sociálneho systému a ostatných zdrojov. Zmiešané dôchodky Slovenska majú, samozrejme, aj na protistrane v regionálnom porovnaní relatívne vysoký podiel (graf 9). Na Slovensku tvoria 30 %, v Česku (kde je porovnateľná miera samozamestnávania a podľa MMF aj šedej ekonomiky) 20 % disponibilného príjmu. O to nižší je potom podiel zamestnaneckých príjmov, ktoré zvyknú byť štandardnými zložkami disponibilného príjmu. Priemerná mzda a zamestnanosť ako určujúce kategórie príjmov obyvateľstva potom nižšou mierou spoluformujú objem disponibilného príjmu na Slovensku. Naopak, zmiešané dôchodky, ktorých významnejšou súčasťou je šedá ekonomika a vlastné užitie, sa relatívne vysokou mierou zúčastňujú na formovaní objemu disponibilného príjmu slovenských domácností. Hrubý disponibilný príjem (dôchodok) sa používa pri indikácii kreditného rizika celého sektora domácností alebo na sledovanie prehrievania trhu nehnuteľností. Pritom časť zmiešaných dôchodkov nepredstavuje skutočnú finančnú bázu, z ktorej sú domácnosti schopné splácať úvery.

ZÁVER

Produkcia slovenských domácností vo väčšej miere ako v okolitých krajinách zachytáva šedú ekonomiku a vlastné konečné použitie (poľnohospodárske prebytky zo záhrad, záhumienskovo, ale aj zber lesných plodov a produkciu investičného charakteru). Z produkcie domácností je v niekoľkých krokoch v národnom účtovníctve odvodený zmiešaný dôchodok. Ak sú odhady šedej ekonomiky a vlastného použitia podstatnejšími zložkami produkcie, potom sú aj zdrojmi, ktoré pomáhajú vysvetliť vysoký zmiešaný dôchodok prepočítaný na živnostníka na Slovensku. V po-

Graf 9 Podiel zmiešaných dôchodkov na disponibilnom príjme domácností (v %)

Zdroj: Eurostat.

rovnání s alternatívnym odhadom šedej ekonomiky podľa MMF sa javí, že sa jej v podmienkach slovenského národného účtovníctva v sektore domácností pripisuje vyššia váha, ako by vyplývalo z alternatívneho odhadu. Keďže príjmy zo šedej ekonomiky a produkciu na vlastné použitie využívajú širšie vymedzené domácnosti, nielen živnostníci, nie je vhodné zmiešaný dôchodok vzťahovať len na živnostníkov, ale na počet obyvateľov. Aj po rozšírení skupiny prijímateľov si však Slovensko zachová prvenstvo v rámci krajín V4 v úrovni zmiešaného dôchodku na obyvateľa. Zmiešané dôchodky teda vysokým dielom formujú objem disponibilného príjmu domácností na Slovensku, ktorý slúži na hodnotenie príjmovej kondície a zmien v spotrebnom alebo úverovom správaní sektora domácností. Preto si disponibilný príjem a jeho zložky zasluhujú náležitú pozornosť. O to viac, keď pozorujeme disproporcie vo vývoji v ostatných rokoch. Po roku 2014 dochádza ku korekcii zmiešaného dôchodku, čo sa odráža aj na sploštenom vývoji disponibilného príjmu, a to napriek dobrému vývoju priemernej mzdy a zamestnanosti. Ale to už je iný uhol pohľadu, a to na slabnúce príspevky zmiešaného dôchodku k rastu disponibilného príjmu.

Literatúra:

- EUR-Lex (2013): Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 549/2013 z 21. mája 2013 o európskom systéme národných a regionálnych účtov v Európskej únii.
- Eurostat (2018): Handbook on the compilation of statistics on illegal economic activities in national accounts and balance of payments.
- Karmažin, B., Doljak M. (2018): Majú sa slovenské domácnosti lepšie? Biatec, ročník 26, 6/2018.
- Medina, L., Schneider, F. (2018): Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years.
- ŠÚ SR (2016): GNI Inventory – SK, ESA 2010.